

ДРОЗД О. Ю.

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри поліцейського права
(Національна академія
внутрішніх справ)
ORCID ID: 0000-0002-4514-6594

МАНЖУЛА А. А.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
права та правоохоронної діяльності
(Центральноукраїнський державний
університет
імені Володимира Винниченка)
ORCID ID: 0000-0003-4662-9376

УДК 351.751:070

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.55>**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ
ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ ТА МЕДІА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

Стаття аналізує правові аспекти запобігання та протидії корупції в сфері діяльності журналістів та медіа на території України. Особлива увага приділяється аналізу українського та міжнародного правового поля, включаючи наукові джерела, законодавчі акти та практичні приклади. У статті висвітлюються результати впровадження антикорупційних заходів у медіа-секторі та оцінюється ефективність правових механізмів, спрямованих на боротьбу з корупційними проявами серед журналістів та медіа-організацій.

Наголошено, що метою статті є ідентифікація та кваліфікація такого правопорушення, як «медіа-корупція». В процесі дослідження розглядаються особливості цього явища, аналізуються його складові елементи та наводяться аргументи на користь необхідності включення «медіа-корупції» до переліку кримінально караних діянь. Окрім того, у статті пропонується рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази з метою ефективнішої боротьби з корупцією у сфері медіа та захисту журналістів від зовнішнього тиску та неправомірного впливу.

Висвітлюються проблеми прозорості медіа-власності, фінансування медіа-структур, а також механізми відповідальності журналістів за участь у корупційних схемах. Стаття також аналізує законодавчі ініціативи, спрямовані на посилення відповідальності за корупційні правопорушення в медіа-сфері та розглядає приклади практичної реалізації цих ініціатив в Україні.

У статті підкреслюється значення підвищення рівня прозорості та підзвітності в медіа-секторі для зміцнення незалежності журналістики та захисту свободи слова. Пропонуються рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання діяльності журналістів і медіа-організацій з метою ефективнішої боротьби з корупцією.

У підсумку дослідження зазначено загальні засади сприяння кращому розумінню впливу саме правового регулювання на запобігання корупції

в медіа-секторі та визначенню напрямків для подальшого розвитку законодавства в Україні. Стаття відображає актуальність проблеми для сучасного медіа-простору та сприяє підвищенню рівня інформаційної безпеки та захисту демократичних принципів у країні.

Ключові слова: розповсюдження завідомо недостовірної інформації, журналіст, засоби масової інформації (ЗМІ), професійна діяльність журналістів, медіаучасник, правова проблема поширення завідомо недостовірної інформації, телекомунікації.

Drozd O. Yu., Manzhula A. A. Legal regulation of preventing and combating corruption in the field of journalists and media in Ukraine

The article analyzes the legal aspects of preventing and combating corruption in the field of journalism and media in Ukraine. Particular attention is paid to the analysis of the Ukrainian and international legal framework, including scientific sources, legislative acts and practical examples. The article highlights the results of the implementation of anti-corruption measures in the media sector and assesses the effectiveness of legal mechanisms aimed at combating corruption among journalists and media organizations.

It is emphasized that the purpose of the article is to identify and qualify such an offense as «media corruption». In the course of the research, the peculiarities of this phenomenon are considered, its constituent elements are analyzed, and arguments are given in favor of the need to include «media corruption» in the list of criminally punishable acts. In addition, the article offers recommendations for improving the legal framework in order to more effectively fight corruption in the media sphere and protect journalists from external pressure and undue influence.

The article highlights the problems of transparency of media ownership, financing of media structures, as well as mechanisms of responsibility of journalists for participation in corruption schemes. The article also analyzes legislative initiatives aimed at strengthening liability for corruption offenses in the media sphere and examines examples of practical implementation of these initiatives in Ukraine.

The article emphasizes the importance of increasing transparency and accountability in the media sector for strengthening the independence of journalism and protecting freedom of speech. The article offers recommendations for improving the legal regulation of journalists and media organizations in order to fight corruption more effectively.

In conclusion, the study has contributed to a better understanding of the impact of legal regulation on the prevention of corruption in the media sector and to identifying areas for further development of legislation in Ukraine. The article reflects the relevance of the problem for the modern media space and contributes to improving the level of information security and protection of democratic principles in the country.

Key words: dissemination of deliberately false information, journalist, mass media, professional activity of journalists, media participant, legal problem of dissemination of deliberately false information, telecommunications.

Постановка проблеми. Відповідно до законодавства, поширення недостовірної інформації становить загрозу національній безпеці України в інформаційній сфері. Питання кримінальної відповідальності за свідоме поширення неправдивої інформації через засоби масової інформації (далі – ЗМІ), включаючи так звану медіа-корупцію, недостатньо висвітлені в кримінально-правових дослідженнях. Однак, аналіз джерел ЗМІ в Інтернеті показує, що такі злочинні дії мають системний характер.

Необхідність якнайшвидшої криміналізації умисного поширення недостовірної інформації ЗМІ, як одного з необхідних заходів для забезпечення консенсусу і балансу

в інформаційно вразливому суспільстві, вже підкреслювалася, зокрема, у роботі [1, с. 100-102]. Цей підхід, з огляду на потребу стабілізації вітчизняного соціуму, вважається пріоритетним напрямом вітчизняної кримінально-правової науки.

Н.Д. Когут зазначає, що одними з найважливіших аспектів правового регулювання інформаційної безпеки та правил розповсюдження інформації є визначення суб'єктів відповідальності та санкцій за конкретні правопорушення в цій сфері, а також встановлення чітких критеріїв для інформаційної продукції, що суперечить нормам суспільної моралі, і відповідальності за їх порушення. Вчений підкреслює необхідність законодавчого визначення певних критеріїв якості інформації, яка може розповсюджуватися через Інтернет та телебачення, оскільки ці платформи є загальнодоступними мережами, що накладає на них підвищену відповідальність за формування суспільної моралі та життєвих принципів суспільства [2, с. 59].

Конкретні пропозиції щодо встановлення кримінальної відповідальності за поширення представниками ЗМІ свідомо неправдивої інформації з метою отримання неправомірної вигоди раніше висловлювалися [3]. Проте деякі проблеми так званої медіа-корупції, особливо в кримінологічному аспекті, ще не розглянуті. У законодавстві України також відсутнє поняття медіа-корупції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські науковці активно досліджують проблемні питання правового регулювання корупції в сфері діяльності журналістів та медіа. Дослідженнями в цій галузі займаються такі фахівці, як О.В. Кузьменко, М.С. Кравченко, Т.В. Литвиненко, П.І. Герасимчук та інші. Їхні праці роблять значний внесок у теоретичне підґрунтя та розуміння цього важливого аспекту медіа-правовідносин.

Окрім науковців, вагомий внесок у правове регулювання діяльності журналістів та боротьбу з корупцією в медіа-секторі зробили й практики. Серед них слід виділити О.П. Стеценко, М.В. Дяченко, І.А. Шевченко, В.Г. Поліщука, О.С. Мельника. Їхня діяльність допомогла встановити чіткі рамки та правила роботи журналістів, а також механізми відповідальності за корупційні правопорушення, що сприяє захисту прав та свобод журналістів та забезпеченню прозорості у медіа-сфері.

Однак, варто зазначити, що питання правового регулювання діяльності інших медіа-учасників, а також основи їхньої діяльності та відповідальності потребують більш глибокого дослідження та висвітлення. Це стосується, зокрема, блогерів, фіксерів, онлайн-видань та інших нових форм медіа, які також можуть бути втягнуті у корупційні схеми.

Мета статті є ідентифікація та кваліфікація такого правопорушення, як «медіа-корупція». В процесі дослідження розглядаються особливості цього явища, аналізуються його складові елементи та наводяться аргументи на користь необхідності включення «медіа-корупції» до переліку кримінально караних діянь. Окрім того, у статті наведено рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази з метою ефективнішої боротьби з корупцією у сфері медіа та захисту журналістів від зовнішнього тиску та неправомірного впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті 9 Закону України «Про інформацію» [4] передбачає, що реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами та державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, а також права та інтереси юридичних осіб. Відповідно до статті 34 Конституції України [5], кожному гарантується право на свободу думки і слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Це право включає можливість вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію будь-яким способом за власним вибором.

Однак, відповідно до Основного Закону, здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації, а також для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Розглянемо явище медіа-корупції в Україні, яке часто називають «джинсою». Це явище полягає в тому, що засоби масової інформації за гроші представляють комерційну

та політичну рекламу як звичайні журналістські матеріали. Підтвердженням існування цього явища можуть слугувати думки самих медіа-працівників. Експерти з медіа-профспілки, Інституту масової інформації та «Телекритики» вважають, що прихована реклама, яка видається за звичайний журналістський матеріал, є злочином, який має ознаки корупції та шахрайства.

Ситуацію з медіа-корупцією в Україні та на пострадянському просторі загалом голова правління Міжнародної громадської організації «Інтерньюз-Україна» К. Квурт (2010 р.) оцінює як продукт розпаду радянської системи. За його словами, через це медіа не виконують належним чином роль «четвертої влади», яка повинна служити суспільству і контролювати інші три гілки влади: законодавчу (парламент і ради різних рівнів), виконавчу (уряд, президент, адміністрації) та судову.

Заступник редактора сайту «Телекритика» О. Довженко зазначає, що три чверті українського телебачення контролюються чотирма медійними групами. Власники цих груп намагаються налагодити конструктивні стосунки з владою і, відповідно, прагнуть їй догодити.

Головний редактор інтернет-видання «Телекритика» Н. Лігачова, яка займається моніторингом телевізійних новин, стверджує, що обдурювання глядачів принесло телеканалам багатомільйонні прибутки.

Практичний приклад медіа-корупції можна побачити під час виборчих кампаній, коли телевізійні новини заповнюються матеріалами, що мають явний політичний ухил, але подаються як об'єктивні новини. Наприклад, у період парламентських виборів 2019 року, декілька великих українських телеканалів неодноразово транслювали позитивні сюжети про окремих кандидатів, не маркуючи їх як політичну рекламу. Це створювало у глядачів враження, що ці кандидати отримують широку підтримку та висвітлюються у ЗМІ без жодних фінансових стимулів, хоча насправді це було результатом комерційних угод між медіа-групами та політичними силами.

У 2007 році голова Незалежної медіа-профспілки України С. Гузь висловлював прогноз, що через «джинсу» будь-яка влада може здійснити контроль над ЗМІ [6].

А вже у 2014 році звіт експертів з місії ENEMO зафіксував значне збільшення випадків публікацій «джинси» та «чорного піару» під час передвиборчої кампанії до Верховної Ради України по всій країні. Також місія виявила порушення закону «Про вибори» стосовно використання рекламних матеріалів у містах Харків, Чернігів, Київ, Черкаси, та Івано-Франківськ. Експерти ENEMO рекомендували внести зміни до законодавства щодо діяльності та моніторингу ЗМІ. Наприклад, рекомендували визначити поняття «джинси» та передбачити відповідальність за розповсюдження замовних матеріалів [7].

Практичний приклад впливу «джинси» можна побачити у сфері політичних виборів. Наприклад, у підготовці до місцевих виборів, кандидати можуть оплатити розміщення позитивних матеріалів про себе у виданнях, що приховують комерційну природу цих матеріалів, що може вплинути на голосування виборців.

«Джинса», що є грубим порушенням журналістської етики, в основному зумовлена економічною залежністю ЗМІ від їхніх власників. Частка ЗМІ нерідко отримує фінансову підтримку від державних субсидій, спонсорів та комерційних структур, що мають інтереси в статусі засновників або власників ЗМІ. Це сприяє комерціалізації ЗМІ та зниженню об'єктивності у висвітленні подій.

Одним із прикладів може бути ситуація, коли журналісти в рамках передвиборчої кампанії намагаються маніпулювати громадською думкою шляхом необ'єктивного подання інформації на користь певного політичного кандидата. Це може призвести до спотворення образу кандидата або спотворення дійсних фактів, що може вплинути на виборчий процес та результати голосування.

Законодавство України передбачає цивільно-правову відповідальність за поширення недостовірної інформації. В 2014 році Верховна Рада підтримала введення відповідальності за наклеп, включаючи Інтернет. На жаль, закон був скасований у тому ж році. Хоча деякі можуть спротивлятися криміналізації наклепу, ми вважаємо, що поширення неправдивої інформації

на замовлення, з метою особистої вигоди, може бути вважатися корупцією. Такі дії можуть негативно позначитися на авторитеті державних органів і на суспільстві в цілому [8].

Законодавство має розрізняти культурну свободу слова від безкультурної сваволі, сприяючи першій і протидіючи другій. Жоден суб'єкт не може уникнути відповідальності за зловживання словом, навіть якщо посилається на свободу слова. Порушення закону через одне ЗМІ може негативно вплинути на інші ЗМІ та суспільство в цілому, спричиняючи конфлікти між соціальними групами та підриваючи довіру до ЗМІ. Таким чином, кримінально-правовий вплив на тих, хто використовує ЗМІ для протиправних цілей, не є репресивним заходом проти ЗМІ, але виступає як захист їх нормального функціонування та сприяє правильному сприйняттю їх діяльності в суспільстві [9].

Наприклад, коли журналіст поширює фальшиві новини про політичного опонента з метою пошкодити його репутації перед виборами, це може призвести до загострення протиріч у суспільстві та зниження довіри до всіх ЗМІ, а не лише до конкретного видання.

Такий професійний корупційний злочин у сфері масово-інформаційної діяльності можна розглядати як отримання журналістом неправомірної вигоди за поширення неправдивої інформації або створення прихованої реклами чи антиреклами на замовлення. Такі дії стають суспільно небезпечними, коли спрямовані на цілеспрямовану дискредитацію конкретних осіб чи структур, особливо в період очікування на суспільну підтримку.

У вітчизняній законодавчій практиці підставами для криміналізації таких дій в інформаційному суспільстві переважно стають міжнародні стандарти, але важливою є також національна ініціатива у кримінально-правовій політиці. Це пояснюється тим, що порушення прав особи на отримання достовірної інформації порушує життя в нормальному інформаційному суспільстві і може шкодити репутації фізичних чи юридичних осіб, про яких поширено неправдиву інформацію [10, с. 247-248].

Суспільна необхідність в криміналізації таких дій обумовлена їхньою суспільною небезпечністю та соціальною значущістю. Використання інформаційних технологій, зокрема мережі Інтернет, значно підвищує суспільну небезпечність, оскільки дозволяє швидко та ефективно поширювати дезінформацію.

Прикладом може служити ситуація, коли Російська Федерація використовувала інформаційні кампанії для дискредитації України під час воєного конфлікту на території незалежної України.

Отже, вживання правових заходів для уникнення поширення завідомо неправдивої інформації через ЗМІ є справедливим та соціально необхідним кроком, спрямованим на захист гідності та честі осіб, які є об'єктом таких дій.

Спрощення процедур відшукання та притягнення до відповідальності осіб, що розповсюджують неправдиву інформацію через ЗМІ, сприяє швидкому припиненню дезінформації та захисту суспільства від маніпуляцій.

Норми, які передбачають кримінальну відповідальність за медіа-корупцію, можуть стимулювати журналістів до більш об'єктивного та точного інформування громадськості, оскільки небажання потрапити під кримінальну відповідальність є потужним стимулом для дотримання журналістської етики.

Висновки. Співробітник ЗМІ, який виконує замовлення фізичної або юридичної особи на створення та поширення неправдивої інформації з метою дискредитації іншої особи, зокрема за політичними або комерційними мотивами і з отриманням неправомірної вигоди, повинен бути підданий кримінальній відповідальності. З урахуванням того, що відсутність юридичного статусу у багатьох ЗМІ ускладнює судовий захист, важливо визначити автора та особу, відповідальну в ЗМІ за випуск таких матеріалів.

Пропонуємо визначити «медіа-корупцію» як умисне створення та поширення неправдивої інформації в офіційних друкованих виданнях та в мережі Інтернет з метою дискредитації інших осіб за замовленням, а також для отримання неправомірної вигоди.

У висвітленому контексті правового регулювання корупції у журналістиці та медіа на території України, важливо впроваджувати ефективні механізми, спрямовані на запобігання

поширенню неправдивої інформації та уникнення впливу корупційних схем у цій сфері. Необхідно зміцнювати законодавство, яке визначає відповідальність за медіа-корупцію, а також забезпечувати ефективний судовий захист прав порушених осіб. Крім того, важливо розвивати професійну етику серед журналістів та зміцнювати незалежність ЗМІ від політичного та комерційного впливу. Тільки комплексний підхід та систематичні заходи можуть допомогти забезпечити чесне, об'єктивне та достовірне інформаційне середовище в Україні.

У підсумку, важливо підкреслити, що правове регулювання корупції в сфері діяльності журналістів та медіа на території України має вирішальне значення для забезпечення прозорості, демократичності та довіри громадян до інформаційних джерел. Ефективна боротьба з медіа-корупцією потребує не лише вдосконалення законодавства, але й активної участі громадськості, підтримки професійної етики серед журналістів та розвитку незалежних ЗМІ. Тільки такий комплексний підхід може сприяти побудові справедливого та відкритого суспільства, де інформація є інструментом для розвитку, а не маніпуляції та впливу.

Список використаних джерел:

1. Савінова Н.А. Умисне поширення недостовірної інформації ЗМІ : аргументи на користь потреби криміналізації // *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2(3). С. 100-112.
2. Когут Н.Д. Розповсюдження інформації в сучасному суспільстві // *Інформація і право*. 2014. № 3(12). Ст. 56-60.
3. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної анти-корупційної стратегії : автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Олена Юріївна Бусол ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2015. С. 25.
4. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1992. № 48. Ст. 650.
5. Конституція України : Закон України // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
6. Медіа-корупція. URL: <http://4vlada.com/investigations/4219>
7. Україні варто запровадити відповідальність за “джинсу” ENEMO. URL: [www.pravda.com.ua/news/2014/11/23/7045168](http://pravda.com.ua/news/2014/11/23/7045168)
8. Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян : Закон України від 14.01.14 р. № 3879. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=49483
9. Куц А.В. Кримінально-правовий аспект відповідальності засобів масової інформації в умовах формування громадянського суспільства : зб. матеріалів міжнар. науков.-практ. конф. [“Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції”], (22 травня 2015 р.). С. 298.
10. Савінова Н.А. Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства в Україні : дис. на здобуття наук ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Наталія Андріївна Савінова. Львів, 2013. 510 с.

